

А.І. Ларіонов,
О.А. Машевський,
П.І. Моїсеєв,
С.А. Красний,
А.С. Мавричев,
С.О. Петрова

Флагман білоруської онкології

ДУ «Республіканський науково-практичний центр онкології і медичної радіології ім. М.М. Александрова», Мінськ, Республіка Білорусь

Flagship of Belarus oncology

У вересні 2010 р. минуло 50 років від часу заснування Республіканського науково-практичного центру онкології і медичної радіології ім. М.М. Александрова.

Онкологічна служба Білорусії залишалася на вкрай низькому рівні аж до 60-х років минулого століття, що було зумовлено реаліями, що склалися. Навіть у Республіканського онкологічного диспансеру, якому відводили роль науково-дослідного центру, не було власної клінічної бази, а з решти 11 диспансерів лише 7 мали свої малопотужні (на 25–50 ліжок) стаціонари, пристосовані в старих будівлях. Підготовка фахівців-онкологів для цих установ здійснювалася за межами республіки.

Рівні показників якості онкологічної допомоги населенню на той період були гнітючими. Досить зауважити, що кількість хворих із задавленою, інкурабельною стадією досягала 44,8 %, хворих, урахованих по смертно, — близько 30 %, а 41,9 % осіб, які померли від злоякісних пухлин, за життя не стояли на обліку в онкологічних установах. Таких низьких показників не було майже в жодній союзній республіці. Тільки 15–20 % пацієнтів, які потребували лікування, госпіталізували до онкологічних установ, решта ж отримували медичну допомогу в лікарнях загального профілю, та вона найчастіше обмежувалася хірургічним утручанням, оскільки не було умов для проведення повноцінного комбінованого і/або комплексного лікування. Для променевої терапії хворих на злоякісні новоутвори існувало лише 3 малопотужних телегамма-установки і тільки в двох з них застосовували метод кюрі-терапії. Жодних значних досліджень з метою вдосконалення способів ран-

нього виявлення і лікування онкологічних хворих у республіці не проводилося.

Ситуація стосовно протиракової боротьби докорінно змінилася з 1960 року, коли, згідно з Постановою Ради Міністрів Білоруської РСР (1959 р.), в Мінську був створений Науково-дослідний інститут онкології і медичної радіології МОЗ БРСР (з 2008 р. — ДУ «Республіканський науково-практичний центр онкології і медичної радіології (РНПЦ ОМР) ім. М. М. Александрова» і відкрито кафедру онкології в Білоруському інституті удосконалення лікарів.

Першим директором інституту (1960–1981 рр.) був М.М. Александров — доктор мед. наук, професор, член-кореспондент АМН СРСР, Герой Соціалістичної Праці, лауреат Державної премії БРСР. Потім інститут очолювали: І.Г. Жаков (1982–1990 рр.), доктор мед. наук, професор; Є.О. Короткевич (1990–2000 рр.), доктор мед. наук, професор; І.В. Залуцький (2001–2009 рр.), доктор мед. наук, професор, член-кореспондент НАН Білорусії. Починаючи з 3 листопада 2009 р. директором центру є А.І. Ларіонов.

У розвитку РНПЦ ОМР ім. М.М. Александрова можна виділити кілька періодів:

організації і становлення центру (1960–1970 рр.);

зміцнення матеріально-технічної бази, розвитку наукових досліджень (1971–1990 рр.);

удосконалення роботи центру, подальшого зміцнення матеріально-технічної бази (1991–2000 рр.);

розвитку наукових досліджень у галузі високіх технологій і впровадження їх результатів у клінічну практику (з 2001 р. — донині).

Інститут було організовано як єдиний науково-клінічний і навчальний комплекс. Спочатку його базу становив Республіканський онкологічний диспансер у Мінську, а із завершенням у 1965 р. будівництва першої черги комплексу корпусів у селищі Боровляни під Мінськом інститут почав функціонувати на новій базі. Були сформовані основні наукові відділи: організації протиракової боротьби, профілактики та епідеміології раку, хірургічний та онкогінекологічний, променевої терапії, експериментальної і клінічної хіміотерапії. У клініці інституту, що налічувала 450 ліжок, розпочали застосовувати всі види лікування пухлин: хірургію, променеву і хіміотерапію. Відділення і лабораторії інституту були оснащені найсучаснішим на той час устаткуванням і приладами. У 60–70-ті роки в інституті змонтували і ввели в експлуатацію перший не лише в Білорусії, але й у СРСР вітчизняний лінійний прискорювач електронів на 25 МеВ і бетатрон фірми Siemens на 42 МеВ; організували багатопрофільні клініко-біохімічну, гормональну, морфологічну лабораторії і лабораторію радіоізотопної діагностики (Є.Ф. Конопля, В.К. Кухта, В.І. Прохорова, Б.Д. Шитіков, Г.М. Муравйов).

Було відкрито центр клінічної цитології (Л.Б. Ключіна), виготовлено і впроваджено в практику онкоустанов великий комплекс захисного устаткування, апаратів і приладів для діагностичного й лікувального застосування відкритих і закритих радіоактивних джерел, набори інструментів для проведення складних операцій, системи для тривалих інфузій лікарських засобів.

Зростання професійного рівня співробітників інституту, оновлення матеріально-технічної бази, що помітно зміцнилася, дозволили планувати і проводити наукові дослідження на високому організаційному рівні. Пріоритетними напрямками наукового пошуку для інституту і онкологічної служби стали дослідження в галузі розробки наукових основ організації протиракової боротьби і профілактики злоякісних пухлин (З.М. Гутман, О.Є. Океанов), ефективних методів діагностики, комбінованого і комплексного лікування злоякісних новоутворів (Л.С. Суковатих, Г.Д. Голуб, Г.Г. Піддубна, Т.А. Пантюшенко, Є.В. Трушнікова). З ме-

тою підвищення ефективності масових профілактичних оглядів була створена одна з перших в СРСР пересувна станція профілактики раку (Є.С. Скобля). Розробляли і впроваджували в практику методи радіохірургічного лікування раку шлунка, прямої кишки та інших органів із застосуванням внутріпорожнинного і внутрісудинного введення рідких радіоактивних ізотопів (Л.С. Суковатих, Г.В. Єгорова, А.О. Будник, Л.І. Оситрова). Було розроблено і вперше у світовій практиці використано модифіковану адреналектомію, що дозволило уникати довічного забезпечення оперованих хворих замісною кортизонотерапією при лікуванні за давнених форм раку грудної залози (М.М. Александров, Т.А. Пантюшенко).

Велику роль у забезпеченні контролю за станом онкологічної допомоги населенню, діяльністю онкологічних установ і ефективністю протиракових заходів відіграла розроблена в інституті в 70-ті роки автоматизована система опрацювання інформації (АСОІ) щодо всіх нововиявлених онкологічних хворих і тих, хто перебуває на диспансерному обліку. Вона дозволила аналізувати широке коло взаємопов'язаних клінічних, епідеміологічних та організаційних чинників, створила оптимальні умови для комплексної оцінки рівня медичної допомоги зазначеним хворим, оперативного управління онкологічною службою і науково обґрунтованого планування її розвитку. Міністерство охорони здоров'я СРСР спеціальним наказом від 3 грудня 1976 року рекомендувало впровадити АСОІ в практику роботи онкологічних установ усіх союзних республік. Ця система стала основою для створення сучасного Білоруського канцер-реєстру.

Широку популярність інституту у світовій онкології принесли дослідження в галузі використання високих температур при лікуванні злоякісних новоутворів.

Створена та апробована в клініці вітчизняна апаратура дозволила розвинути дослідження у різних напрямках гіпертермічних дій: регіонарна гіпертермічна перфузія кінцівок, загальна водострумінна гіпертермія, загальна і локальна НВЧ- і ВЧ-гіпертермія та ін. За цикл робіт «Розробка і впровадження в практику методів лікування злоякісних пухлин з використанням

гіпертермії і гіперглікемії» група фахівців була нагороджена Державною премією БРСР (М.М. Александров, С.З. Фрадкін, Е.А. Жаврид, І.Г. Жаков, В.І. Безручко, Ю.П. Істомін, І.І. Малиновський, Т.В. Ходіна, М.Є. Савченко).

Кінець 70-х — початок 80-х років характеризувалися зростанням авторитету інституту в міжнародному онкологічному співтоваристві. За активною участю М.М. Александрова була розроблена програма спільних досліджень з країнами соціалістичної співдружності і онкологами США для створення спеціалізованої онкологічної служби, зокрема організації протиракової боротьби, визначення ролі і місця онкологічних центрів у системі надання онкологічної допомоги населенню. Результатом цих спільних досліджень стала монографія «Противораковая борьба в странах — членах Совета Экономической Взаимопомощи», видана російською та англійською мовами.

У 1983 році було завершено будівництво нового корпусу інституту. Це дозволило розширити клініку до 900 ліжок і створити можливість для подальшої її спеціалізації. До структури інституту були включені відділення онкоурології, дитячої онкології, інтенсивної терапії, контактної променевої терапії та ін.

У 1986 році інститут брав активну участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Було дано оцінку радіаційній обстановці в найбільш постраждалих районах республіки, проведено радіологічний контроль тисяч людей, а також обстеження і лікування багатьох з них у клінічних відділеннях інституту. За цю роботу дехто зі співробітників інституту (І.Г. Жаков, І.Г. Тарутін, М.К. Брекешев) отримали урядові нагороди.

Розробка оригінальних методів променевої терапії і принципово нової концепції передопераційного опромінення, створення математичних програм опромінення, зокрема при використанні медичних прискорювачів нових поколінь, дозволили істотно підвищити роль променевих методів у лікуванні онкологічних хворих.

У середині 80-х років було розроблено антиоксидантний комплекс — нетоксичний модифікатор хіміопроменевих реакцій (В.М. Суколинський, Т.С. Морозкіна). На основі його

радіозахисних властивостей і здатності значно зменшувати токсичну дію цитостатиків запропоновано нові способи комбінованого і комплексного лікування хворих на рак шлунка, легень та прямої кишки.

За цикл робіт «Решение проблемы повышения эффективности лечения онкологических больных путем разработки и внедрения в клиническую практику новых способов лучевой терапии» співробітникам інституту Г. В. Муравській, К.Ю. Вишневській, Н.І. Крутиліній, Т.С. Морозкіній, В.М. Суколинському, І.Г. Тарутіну було присуджено Державну премію Республіки Білорусь.

Наукові напрями діяльності інституту завжди відрізнялися оригінальністю, широтою і практичною значущістю. У 90-ті роки набули подальшого розвитку нові наукові і практичні напрями: контактна променева терапія, дитяча онкологія, медична реабілітація хворих, інтенсивна хіміотерапія, нейроонкологія, фотодинамічна терапія і т. ін.

Досвід автоматизованого застосування контактної променевої терапії з використанням різних рентгенопометричних установок і комп'ютерних систем дозволив оцінити можливість різних складових брахітерапевтичного комплексу і розробити методологію їх використання (Н.І. Океанова).

Багаторічна робота НДІ ОМР зі створення низькодозної системи комп'ютерної рентгенографії (Б.Д. Шитіков) зрештою дозволила відкрити промисловий випуск стаціонарної і пересувної установки «Пульмоскан-760».

Метод фотодинамічної терапії злоякісних новоутворів, заснований на деструкції пухлинної тканини при взаємодії світлового випромінювання з фотосенсибілізатором, накопиченим у пухлині, набув широкого застосування. Виражений клінічний ефект у лікуванні новоутворів шкіри з використанням створеного спільно з НАН Білорусії вітчизняного фотосенсибілізатора хлорину еб було вперше отримано в клініці інституту (Е.А. Жаврид, Ю.П. Істомін); тим самим було закладено фундамент для подальшого застосування методу фотодинамічної терапії і діагностики в онкології.

Досягнуто значних успіхів у хірургічному лікуванні раку легені, скоротилися протипоказання,

особливо у хворих похилого віку. Вдосконалення в галузі анестезіології дозволило виконувати бронхо- та трахеопластичні операції, знизити летальність (В.В. Жарков, Ю.Є. Демидчик, Ж.А. Стефанович). Широке впровадження методів пластичної хірургії при пухлинах трахеї, стравоходу, а також для заміщення дефектів грудної клітки і магістральних судин розширило можливості торакальної хірургії.

Інститут був лідером у колишньому Радянському Союзі в розробці проблеми пластичної і реконструктивної хірургії в онкології. Ці традиції були продовжені І.В. Залуцьким. За допомогою прогресивних методів мікрохірургії швидко були розроблені методологічні основи органозберігальних методів лікування хворих на місцево-поширені пухлини голови і шиї, зовнішніх покривів, опорно-рухового апарату, які дозволяють не лише підвищити ефективність лікування, але й поліпшити якість життя онкологічних хворих.

Співробітники інституту А.С. Мавричев, О.Г. Суконко, С.А. Красний, С.Л. Поляков, О.А. Машевський розробили методики поєднаної дії променевої терапії та емболізації ниркових судин у передопераційному періоді, загальної гіпертермії і гіперглікемії поєднано з хіміотерапією при лікуванні пухлин нирки, ендоскопічні трансуретральні і лапароскопічні операції, радикальну простатектомію і цистектомію зі збереженням нервових сплетень таза, пластичні операції з формування нового сечового міхура з кишечника, операції з використанням хірургічного лазера, фотодинамічної діагностики поверхневого раку сечового міхура з використанням розробленого оригінального білоруського препарату 5-амінолевулінової кислоти (Аламін) та ін. Усі ці методики з успіхом було впроваджено в онкоурологічну практику.

У 1992 році при інституті організовано раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій з онкології, променевої діагностики і променевої терапії. За подальші 18 років докторські дисертації захистили 22, а кандидатські — 108 здобувачів, з них 44 — з інших установ.

У 1997 р. інституту присвоєне ім'я його першого керівника — основоположника вітчизняної онкології М.М. Александрова.

У 2001 році — затверджено Концепцію розвитку і переоснащення матеріально-технічної бази НДІ ОМР ім. М.М. Александрова. В результаті її реалізації інститут істотно розширив технічні і технологічні можливості надання діагностичної і лікувальної допомоги онкологічним хворим.

У цей період введено в дію новий корпус для патоморфологічної і лабораторних служб і модернізовано старі корпуси інституту, придбано і використовується найсучасніше діагностичне і лікувальне устаткування, зокрема, суперсучасний комплекс для проведення мегавольтної променевої терапії. Завершено реконструкцію і капітальний ремонт операційно-реанімаційного корпусу з повним переоснащенням операційних залів і реанімаційних палат. Почала функціонувати ендоскопічна операційна, оснащена за останнім словом техніки, яка дозволяє впроваджувати високотехнологічні малоінвазивні медичні втручання.

Нині велика увага приділяється вдосконаленню хірургічних методів лікування злоякісних пухлин основних локалізацій (В.В. Жарков, В.Т. Кохнюк, В.Т. Малькевич, Є.В. Шаповал, А.І. Шмак), проводяться поглиблені дослідження загального знеболювання, реанімації та інтенсивної терапії хворих після розширених хірургічних утручань і операцій з масивними крововтратами (В.М. Русинович). Почалося виконання оперативних утручань у онкологічних хворих з поєднаною тяжкою серцево-судинною патологією і пухлинним процесом.

Разом з розширеними і комбінованими операціями в практику впроваджуються малоінвазивні рентгенохірургічні та відеоендоскопічні оперативні втручання.

До спектра наукових досліджень включаються всі найважливіші напрями профілактики, діагностики і лікування пухлин.

У галузі променевої терапії наукові дослідження зосереджені, насамперед, на забезпеченні гарантій якості цього виду лікування, його індивідуалізації, підведенні максимальної дози опромінення до пухлини при мінімальному ушкодженні нормальної тканини. Лікування планується із застосуванням тривимірного зображення. Впроваджено нові методи стереотаксичної променевої терапії, брахі- та енд-

васкулярної терапії (І.І. Минайло, Н.О. Артьомова, І.Г. Тарутін, Л.О. Фурманчук).

Наукова діяльність у галузі хіміотерапії пухлин сконцентрована на розробці і впровадженні в клінічну практику нових режимів лікування онкологічних захворювань, пошуку молекулярно-біохімічних маркерів прогнозування ефективності протипухлинної терапії, розробці національних стандартів хіміотерапевтичного лікування злоякісних новоутворів тощо (Е.А. Жаврид).

Розробляються і впроваджуються ефективні методи діагностики і лікування пухлин грудної залози (Л.О. Путирський, Н.М. Антоненкова), жіночої статеві сфери (К.Ю. Вишневська, І.О. Косенко), голови і шиї (А.В. Ваккер, І.В. Білоцерківський).

Широким фронтом ведуться роботи в галузі молекулярно-генетичних досліджень (Р.М. Смолякова), спадкового раку (Нат. М. Антоненкова).

Відділ епідеміології раку (Ю.І. Аверкін) послідовно займається моніторингом і прогнозуванням захворюваності на злоякісні пухлини населення Республіки Білорусь, а також вивченням онкологічного компонента наслідків катастрофи на ЧАЕС.

Розроблені і впроваджені в практику алгоритми діагностики і лікування хворих на злоякісні новоутвори дозволили надавати рівнозначну спеціалізовану допомогу онкологічним пацієнтам незалежно від їх місця проживання і соціального стану.

У травні 2004 р. на базі НДІ онкології і медичної радіології ім. М.М. Александрова відбувся III з'їзд онкологів і радіологів країн СНД, який підтвердив важливість і практичне застосування досягнень білоруських учених-онкологів за кордоном.

Указом Президента Республіки Білорусь О.Г. Лукашенка від 6 липня 2005 р. онкологію включено до структури пріоритетних напрямів науково-технічної діяльності країни.

У грудні 2007 р. інститут було перейменовано на Республіканський науково-практичний центр онкології і медичної радіології (РНПЦ ОМР) ім. М.М.Александрова. За великий внесок у розвиток вітчизняної онкології, розробку і впровадження медичних технологій і

методів діагностики і лікування пухлинних захворювань, підготовку кваліфікованих медичних кадрів у червні 2008 року РНПЦ ОМР ім. М.М. Александрова нагороджено Почесною грамотою Ради Міністрів Республіки Білорусь.

Потужним стимулом для подальшої інтенсифікації наукової і практичної діяльності Центру стало затвердження Радою Міністрів Республіки Білорусь Державної комплексної програми профілактики, діагностики і лікування злоякісних захворювань на 2010–2014 рр. (Постанова від 1 лютого 2010 р. № 141).

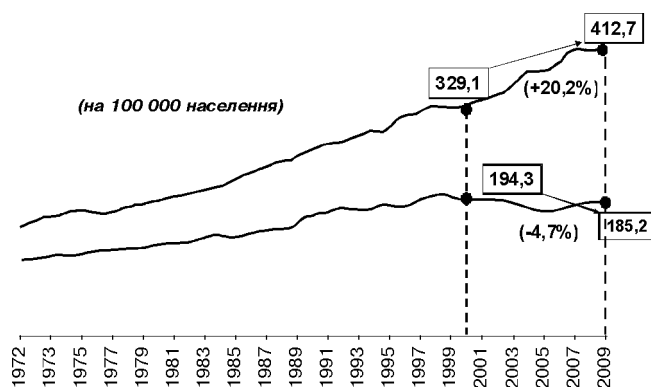
Нині в РНПЦ ОМР ім. М.М. Александрова працює молоде покоління вчених, які збагачують експериментальну і клінічну базу працями найвищого значення. За результатами досліджень щорічно в центрі публікується близько 200 наукових видань і статей, включаючи монографії, видається реферований «Онкологічний журнал», засновником якого є Білоруське товариство онкологів.

Сьогодні РНПЦ ОМР ім. М.М. Александрова координує наукові дослідження з провідними медичними центрами країни і міжнародними організаціями, які розробляють проблеми раку, співробітничав з медичними центрами США, Росії, Канади, Литви, Німеччини, Франції та інших країн. Свідченням міжнародного визнання центру стало його нагородження Міжнародною Корпорацією Соціального Партнерства, Європейською Асамблеєю Бізнесу «Європейська якість».

Національний онкологічний центр — це велика школа для підготовки лікарів загальної практики і онкологів з клінічної онкології. На його базі працює кафедра онкології і медичної радіології Білоруської медичної академії післядипломної освіти (зав. кафедри проф. Н.І. Крутиліна). Систематично проводяться семінари, науково-практичні конференції з різних розділів онкології за участю провідних учених Білорусі та інших країн. У серпні 2006 року створено музей історії РНПЦ ОМР ім. М.М. Александрова, який з перших днів свого існування став інформаційним центром і складовою частиною виховної роботи.

П'ятдесятирічна діяльність центру, що координує роботу всієї онкологічної служби рес-

публіки дозволила досягти певних успіхів у галузі протиракової боротьби. Інтегральним показником ефективності роботи є зниження смертності від злоякісних новоутворів при постійному зростанні захворюваності на них. За останніх десять років знизилася смертність від злоякісних новоутворів на 4,7 % (з 194,3 до 185,2 на 100 тис. населення) при зростанні захворюваності за цей же період на 20,2 %. Частота виявлення захворювань на I–II стадіях досягла 58,7 %, що видно з такого графіка:

Динаміка захворюваності на злоякісні новоутвори і смертності від них за даними канцер-реєстру Національного статистичного комітету Республіки Білорусь

Напередодні ювілею Центр нагороджено Почесними грамотами Адміністрації Президента Республіки Білорусь, Національних зборів, Міністерства охорони здоров'я республіки.

До свого 50-річчя Республіканський науково-практичний центр онкології і медичної радіології ім. М.М. Александрова підійшов у розквіті сил як одна з найбільших і авторитетних наукових установ з вивчення проблем раку. Більш ніж півторатисячний колектив співробітників, серед яких 68 кандидатів і 23 доктори наук, дбайливо ставиться до традицій, закладених попередниками і засновниками центру, і в поєднанні із сучасними світовими тенденціями в галузі організації протиракової боротьби з успіхом розв'язує актуальні наукові й практичні завдання з надання онкологічної допомоги населенню республіки.